

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури
Факультет соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності

Кваліфікаційна робота

на тему:

«Музеєфікація творчої спадщини Раїси Кириченко»

Здобувача вищої освіти 2 курсу
другого освітнього рівня (магістр)
спеціальності 027 «Музеєзнавство,
пам'яткознавство»
освітньої програми
«Музеєфікація історико-культурної
спадщини»

Кудряшова Гліба Олексійовича

Науковий керівник: доктор
культурології, завідувач кафедри
історії, музеєзнавства та
пам'яткознавства

Щербань Анатолій Леонідович

Рецензент: кандидат філологічних наук,
генеральний директор Національного
музею Тараса Шевченка

Стус Дмитро Васильович

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТВОРЧА СПАДЩИНА РАЇСИ КИРИЧЕНКО ЯК ОБ'ЄКТ МУЗЕЄФІКАЦІЇ	8
1.1. Феномен Раїси Кириченко у світлі розвитку української національної культури	8
1.2. Соціокультурні механізми музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко	11
РОЗДІЛ 2. МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙНО-ВИСТАВКОВИЙ ПРОЄКТ «РАЇСА КИРИЧЕНКО: НЕВИГАДАНЕ І НЕЗНАНЕ» (ДО 80-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ РАЇСИ КИРИЧЕНКО)	17
2.1. Ретроспекція музеєфікації творчої спадщини митця в українському та світовому контекстах	17
2.2. Наукова концепція музейно-виставкового проєкту	21
2.3. Виховний потенціал музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко	27
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЙНО-ВИСТАВКОВОГО ПРОЄКТУ «РАЇСА КИРИЧЕНКО: НЕВИГАДАНЕ І НЕЗНАНЕ»	31
3.1. Конкурс Фонду сприяння демократії Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні	31
3.2. Грантова заявка на реалізацію меморіального музейно-виставкового проєкту «Раїса Кириченко: невігдане і незнане»	32
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44

ВСТУП

Актуальність теми. Узагальнення досвіду музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко, виокремлення особливостей цього процесу, виявлення проблемних питань та перспектив подальшої музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко, розробка наукової концепції меморіального музейно-виставкового проекту «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» є актуальними в контексті підготовки до відзначення в 2023 р. 80-ліття від дня народження Раїси Кириченко на державному рівні відповідно до Постанови Верховної ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках». Водночас припускаємо, що дослідження музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко, зокрема опис соціокультурних механізмів музеєфікації, може стати еталонним для розробки концепції музеєфікації творчої спадщини інших видатних діячів культури України.

Об'єкт дослідження – музеєфікація творчої спадщини Раїси Кириченко.

Предмет дослідження – меморіальний музейно-виставковий проект «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» (до 80-ліття від дня народження співачки) як один із соціокультурних механізмів музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко.

Мета дослідження – створення наукової концепції меморіального музейно-виставкового проекту «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» (до 80-ліття від дня народження співачки).

Завдання дослідження:

- укласти історичну довідку про Раїсу Кириченко як знакову постать української національної культури;
- дослідити історію музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко в Полтавській області;

- виявити теоретичні основи та практичний досвід музеєфікації творчої спадщини митця в міжнародному та національному вимірах;
- здійснити наукове обґрунтування меморіальної виставки «Раїса Кириченко: невігадане і незнане»;
- спрогнозувати виховний ефект від реалізації меморіальної виставки «Раїса Кириченко: невігадане і незнане»;
- оформити грантову заявку та портфоліо проєкту для участі в конкурсі Фонду сприяння демократії Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні

Методологія. У роботі використано загальнонаукові методи дослідження (опис, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація), методи профільних дисциплін (музикознавства, історії культури) та спеціальні музейні методи (вивчення фондів, класифікація музейних предметів, методологія проєктування експозиції).

Історіографія та джерела. Задля успішного втілення проєктів музейно-виставкового будівництва, створення довершеної наукової концепції сучасної музейної експозиції та з метою реалізації дослідницьких музеологічних завдань украй важливим є виявлення й узагальнення історіографії з обраної теми.

Становлення наукового дискурсу, пов'язаного з музеєфікацією творчої спадщини Героя України, народної артистки України, лауреатки Національної премії України імені Тараса Шевченка Раїси Панасівни Кириченко (1943–2005), розпочалося 2013 р., коли на базі Музею Раїси Кириченко в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка відбулася Всеукраїнська з міжнародною участю науково-практична конференція «Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть», присвячена 70-літтю від дня народження Березині української пісні. Проведення наукового форуму та вихід у світ збірника наукових праць [24] заклали підмурок для нової галузі українського мистецтвознавства – кириченкознавства.

Нині для адекватної наукової оцінки потенціалу подальшої музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко як визначної культурної цінності України виділяємо три основних етапи у вивченні проблеми музеєфікації та меморіалізації мистецького карбу Р. П. Кириченко. *Перший етап* (1980–2005) представлений публікаціями в українській та зарубіжній періодиці від часу активізації індивідуальної концертної діяльності Р. П. Кириченко (28 грудня 1979 р. співакці присвоїли почесне звання «Народний артист УРСР») до її відходу в засвіти. Хронологічний бібліографічний список містить 316 позицій [13, с. 342–372]. *Другий етап* (2005–2013) охоплює газетно-журнальні матеріали про вшанування пам'яті Р. П. Кириченко; праці публіцистичного характеру; окремі наукові статті, присвячені педагогічному осмисленню постаті співачки та функціонуванню перших музейних закладів, присвячених життєвому і творчому шляху артистки. До *третього етапу* (2013 – до сьогодні) відносимо наукові праці, що вийшли в світ після виокремлення наукового напрямку «кириченкознавство».

Першою ґрунтовною науковою працею, присвяченою педагогічним засадам музеєфікації постаті Р. П. Кириченко, є стаття «Музейна комунікація як засіб посилення українського національного компонента виховного процесу у школі і ВНЗ» [17], у якій Музей Раїси Кириченко розглядається як особлива інформаційна система, що залучає молоде покоління до вічних духовних цінностей минулого і сьогодення.

Дослідницькою задачею автора науково-популярної брошури «Слово про Раїсу Кириченко» [16] була спроба узагальнення досвіду роботи першого в Україні Музею Раїси Кириченко, який 2006 р., у першу річницю по смерті співачки, одчинив свої двері у стінах Полтавського державного (нині – національний) педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Автор простежив становлення музейного закладу, детально описав його експозицію та форми музейної роботи.

Музейний напрям комеморації видатних постатей представлено в науковому збірнику «Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть» [24]. У контексті музеєфікації постаті Р. П. Кириченко особливої уваги заслуговують наукові праці Г. О. Кудряшова [24, с. 24–33] та В. В. Срібної [24, с. 67–73], які присвячені вшануванню пам'яті Р. П. Кириченко на Полтавщині в 2005–2013 рр. та історії створення, структурі та специфіці туристично-краєзнавчого маршруту «стежинами Раїсиних пісень», створеного на батьківщині Р. П. Кириченко. Для розробки музейно-виставкових експозицій, присвячених артистці, слугуватимуть відомості, представлені в роботі В. М. Подриги [24, с. 62–66], увагу в якій акцентовано на образі Р. П. Кириченко в українській літературі. У статті В. Ю. Тарасюка [24, с. 81–87] здійснено аналіз репрезентації імені Р. П. Кириченко на вітчизняних сайтах, що є актуальним в контексті віртуальної музеєфікації творчого доробку народної артистки України.

До джерельної бази наукової концепції музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко відносимо фото- й аудіовізуальні документи (у тому числі аудіозаписи тематичних програм українського радіо й телебачення, окремі відеографічні роботи), мемуаристику (автобіографічна книга Р. П. Кириченко «Я козачка твоя, Україно» [10], епістолярій видатних діячів української культури, дотичних до життєвого і творчого шляху Р. П. Кириченко, та інші архівні матеріали.

Практичне значення. У роботі вперше досліджено музеєфікацію творчої спадщини Раїси Кириченко, на основі світових та національних музейних стандартів здійснено наукове обґрунтування меморіального музейно-виставкового проєкту «Раїса Кириченко: невігадане і незнане» як оригінального та в перспективі еталонного способу актуалізації творчої спадщини та комеморації видатного діяча української культури.

Апробація. Матеріали кваліфікаційної роботи були представлені на Міжнародній науковій конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку (Харківська державна академія культури, 17–

18 листопада 2022 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Духовно-інтелектуальне виховання і навчання в XXI столітті» (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 17 листопада 2022 р.), II Міжнародній студентській науковій конференції «Результати розвитку наукової думки: 2022» (м. Суми, 23 грудня 2022 р.).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 2 праці:

- Кудряшов Г. Музеефікація творчої спадщини Героя України, народної артистки України Раїси Кириченко: історіографія проблеми // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (17–18 листопада 2022 р.) / Під заг. ред. доц. Н. Рябухи та ін. – Харків : ХДАК, 2022. – С. 79–80.
- Кудряшов Г. Соціокультурні механізми музеефікації творчої спадщини Раїси Кириченко // Результати розвитку наукової думки: 2022 : матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції, м. Суми, 23 грудня, 2022 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». – Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2022. – С. 203–205.

РОЗДІЛ 1. ТВОРЧА СПАДЩИНА РАЇСИ КИРИЧЕНКО ЯК ОБ'ЄКТ МУЗЕЄФІКАЦІЇ

1.1. Феномен Раїси Кириченко у світлі розвитку української національної культури

До національного культурного паспорта України, який розглядаємо як сукупність показників, що характеризують сферу культури, належать конкретні персоналії, які, досягнувши неабияких успіхів на мистецькій ниві, сприяли розвитку української культури та її популяризації у світі. До плеяди видатних культурних діячів України належить Раїса Панасівна Кириченко (1943–2005) – велика українська співачка, яка ще за життя здобула високого народного звання «Берегиня української пісні».

Р. П. Кириченко посідає особливе місце на мистецькому олімпі України. Репертуар співачки, володарки унікального за красою та силою мецо-сопрано, – це роман у піснях про Україну. Образ, втілений артисткою на сцені, для кількох поколінь українців став уособленням української жінки.

Задля актуалізації перспектив музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко розглянемо її життєвий і творчий шлях у трьох вимірах – крайовому, національному та міжнародному.

Крайовий вимір.

Нагороди та відзнаки.

На честь співачки на її батьківщині споруджено Церкву Покрови Пресвятої Богородиці (2001).

Землянківській восьмирічній школі надано статус середньої та присвоєно ім'я Р. П. Кириченко (2002).

За особливі заслуги перед полтавською громадою ім'я Р. П. Кириченко внесено до Книги Пошани Полтавщини (2003).

Присвоєно звання «Почесний професор Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка» (2004).

Народне визнання.

У жовтні 2022 р. полтавський дослідник Л. М. Булава провів у краєзнавчих колах однієї з соціальних мереж опитування «Найвидатніші полтавці/полтавки» [4], у якому взяли участь понад 8 тисяч осіб. У підсумку до переліку внесли 88 імен. Третю позицію посіла Р. П. Кириченко (446 голосів), увійшовши разом з І. П. Котляревським та М. В. Скліфосовським до трійки лідерів.

Національний вимір.

Нагороди та відзнаки.

Заслужена артистка України (1973). Народна артистка України (1979).
Лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка (1986).
Кавалер ордена Миколи Чудотворця «За примноження добра на землі»
Фонду міжнародних премій (1997). Повний кавалер ордена княгині Ольги
(III ст. – 1998, II ст. – 1999, I ст. – 2001) (на час нагородження орденом
княгині Ольги I ст. – перша в Україні жінка, повний кавалер ордена княгині
Ольги). Герой України (2003).

Народне визнання.

Протягом 2007–2008 рр. на українському телебаченні було успішно зреалізовано загальнонаціональний проєкт «Великі українці». Це британський формат програми-опитування (BBC, «100 Greatest Britons») щодо місця й ролі видатних державників і політиків, діячів культури, освіти і науки, військових, спортсменів, релігійних діячів в національній та світовій історії. Телеканал «Інтер» протягом 8 місяців отримав близько 2,5 мільйонів голосів. 11 квітня 2008 р. у прямому ефірі було названо перші 90 імен видатних українців [18]. 74-ту позицію посіла Р. П. Кириченко, увійшовши разом з іншими десятьма представниками музичної сфери (з-поміж яких – В. М. Івасюк, С. А. Крушельницька, М. В. Лисенко, С. М. Ротару, А. Б. Солов'яненко, Н. М. Матвієнко, С. І. Вакарчук, Н. Н. Яремчук, Р. С. Лижичко, О. Ю. Скрипка) до 100 імен національного рейтингу «Великі українці».

Міжнародний вимір.

Географія гастрольної діяльності.

Австралія, Австрія, Алжир, Білорусь, Болгарія, Казахстан, Канада, Киргизія, Латвія, Монголія, Німеччина, Польща, Сполучені Штати Америки, Туніс, Філіппіни.

Визнання.

Почесна громадянка м. Балтимор (США) (1983).

Концертний виступ у штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй (1983).

Реліз у Канаді альбому (аудіокасета і CD) «Раїса Кириченко. Цвіте черемшина» (Yevshan Records., 1995).

Отже, постать Р. П. Кириченко розглядаємо нині як багатовимірну особистість. Як видатну українську співачку, неперевершену виконавицю українського народного мелосу та яскраву представницю естрадного цеху, чий присутній внесок у золотий фонд національного музичного мистецтва вимірюється не лише понад 200 зразками бездоганного аудіоматеріалу (на думці – студійні записи пісень у виконанні співачки), а й еталонним вокальним звуковідтворенням та вкрай відповідальним ставленням до власної репертуарної політики. Як благодійницю, чий слід у гуманітарній аурі її малої батьківщини (сприяння в газифікації села, спорудження церкви, набуття місцевою школою статусу середньої та відкриття на її базі філії музичної школи) та України (перерахування в 1986 р. половини преміальної частини Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка на спеціальний рахунок № 904 Фонду допомоги потерпілим від аварії на Чорнобильській АЕС; благочинна співпраця з Фондом миру, Українським фондом культури, іншими громадськими інституціями) є незміряно великим. Як вірну громадянку Української Держави, чий патріотизм та україноцентризм можна розглядати як взірцеве виконання свого громадянського обов'язку. Як прообраз української жінки з характерними для українського жіноцтва рисами та привабливими зовнішніми даними, які сукупно з ідеально

дібраними концертними строями відтворюють канонічну зовнішність українки та розкривають сутність української естетики для співвітчизників артистки і для представників інших народів і культур, які за посередництва Р. П. Кириченко прагнуть декодувати деякі складники української культури.

На сторінках роману «І понад вік триває день...» («Буранний полустанок») класика киргизької літератури, народного письменника Киргизії Ч. Т. Айтматова віднаходимо слова, що віддзеркалюють роль і місце Р. П. Кириченко в культурному дискурсі України другої половини ХХ ст. і на початку ХХІ ст.: «...трапляються окремі випадки, окремі долі людей, які стають надбанням багатьох, бо ціна того уроку настільки висока, так багато вміщує в собі та історія, що те, що було пережите однією людиною, ніби поширюється на всіх, хто жив у той час, і на тих, хто прийде слідом, значно пізніше» [1, с. 221]. Тож, узагальнивши всі маркери унікальності творчого портрета Р. П. Кириченко, висновуємо, що масштаб її особистості як мисткині вельми значний, її спадщина потребує дбайливого збереження, скрупульозного вивчення та демонструє потужний потенціал щодо подальшої музеєфікації.

1.2. Соціокультурні механізми музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко

У світлі збільшення кількості об'єктів культурної спадщини наприкінці ХХ ст. їхня музеєфікація як специфічна форма збереження культурного досвіду нині набуває особливого значення. Причому з певністю можна стверджувати, що межі поняття «музеєфікація» з моменту входження цього терміну до міжнародного глосарію чітко не визначені. Відповідно до статті 1 розділу 1 Закону України «Про музеї та музейну справу» [22], музеєфікацією є сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини до стану, придатного до екскурсійного відвідування.

У контексті музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко розглядаємо дуальну модель цього процесу. По-перше, музеєфікація – це

комунікація з культурою минулого за посередництва артефактів, що збереглися [7, с. 34]. У цьому сенсі музеєфікація – це перехід артефакту у статус експоната (музейного предмета), що представляє цінність для людини, певної групи та держави і тому охороняється ними [7, с. 37]. Перетворення артефакту в експонат – це завжди визнання його культурної, історичної, соціальної, освітньої та виховної цінностей. По-друге, це не лише збереження, а й актуалізація творчої спадщини митця. Отже, соціокультурні механізми музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко розглядаємо як складники меморіальної культури українців.

У межах малої, або краєзнавчої, музеєфікації на Полтавщині з 2005 р., від часу відходу в засвіти Р. П. Кириченко, було відкрито кілька закладів музейного типу, а також створено низку тематичних експозицій в музеях Полтавської області, у яких було репрезентовано творчу особистість та життєвий простір Р. П. Кириченко.

Музей Раїси Кириченко в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Музей Раїси Кириченко в Полтаві урочисто відкритий 9 лютого 2006 р. у першу річницю по смерті співачки в одній з аудиторій філологічного факультету (нині – факультет філології та журналістики) Полтавського державного (нині – національний) педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Музей Раїси Кириченко є меморіальним музеєм із науково-просвітницьким напрямком роботи, традиційною формою роботи якого є групові та індивідуальні екскурсії. У музеї – три експозиційних відділи, що відображають періоди життя і творчості Р. П. Кириченко. Музейний фонд винятково цінний та різноманітний. Це фотодокументи, особисті речі співачки багаті музичний фонд та відеотека. Унікальним музейним експонатом є концертна сукня співачки авторської роботи полтавської майстрині Іріади Перепелиці [11]. Музей Раїси Кириченко – потужний культурно-просвітницький центр, що традиційно проводить різноманітні мистецькі акції на пошану пам'яті видатної полтавки. На його базі 2013 р.

проведено всеукраїнську науково-практичну конференцію з міжнародною участю «Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть» із випуском збірника наукових праць. За результатами проведення наукового форуму започатковано нову галузь українознавства – кириченкознавство. Творчою групою Полтавської обласної державної телерадіокомпанії «Лтава» створено двосерійний фільм «Культурний центр-музей Раїси Кириченко» із циклу «Скарби музеїв Полтавщини» (2012). Музейна кімната Раїси Кириченко – єдиний у Полтавській області музей при закладі вищої освіти, що став переможцем I Всеукраїнського конкурсу на кращий громадський музей України (2009), учасник Програми підтримки музейних працівників Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000». Із 2021 р. Музей Раїси Кириченко працює лише як навчальна аудиторія. Екскурсійне обслуговування відвідувачів, науково-дослідна та культурно-освітня робота не проводиться.

Музей «Світлиця Раїси Кириченко» (с. Землянки, Кременчуцький район, Полтавська область).

14 жовтня 2006 р. в одному з навчальних кабінетів Землянківської загальноосвітньої школи I–III ст. імені народної артистки України Р. П. Кириченко відкрили «Світлицю Раїси Кириченко». На базі музейної кімнати працював пошуковий загін «Чураївна», основним завданням діяльності якого стало заповнення невідомих сторінок у життєписі артистки та проведення відповідної роботи зі збирання фотографічного матеріалу та споминів краян Р. П. Кириченко про свою землячку [23, с. 68]. Експонатūra музейної кімнати – особисті речі співачки, її концертна сукня, концертний баян, у супроводі якого Раїса Корж виступала на сцені Корещинського клубу, численні фотографії. За час існування «Світлиці Раїси Кириченко» у її структурі виокремилася меморіальна бібліотека, що складалася з дарчих надходжень відвідувачів: музичні та поетичні збірки, книги, періодика. Окрім екскурсій, у музеї проходили навчальні заняття з музики, народознавства, історії, різноманітні виховні заходи. Музей «Світлиця Раїси

Кириченко» входив до туристичного маршруту «Стежинами Раїсиних пісень». 25 січня 2022 р. здійснено державну реєстрацію припинення юридичної особи – Землянківську школу імені Р. П. Кириченко було ліквідовано. Доля більшості експонатів «Світлиці Раїси Кириченко» невідома.

Музей-садиба «Мамина вишня» (с. Корещина, Кременчуцький район, Полтавська область).

У 2018 р. у батьківській хаті Р. П. Кириченко відкрили музей-садибу «Мамина вишня», у якій змодельовано унікальне експозиційне середовище. У трикімнатній хаті збережено той інтер'єр, який існував за життя Р. П. Кириченко: меблі, оздоблення, особисті речі родини Коржів–Кириченків. Назва музею-садиби запозичена з пісні з репертуару Р. П. Кириченко, створеної 1978 р. А. М. Пашкевичем на слова Д. О. Луценка. Окрасою експозиції є кілька унікальних концертних суконь Р. П. Кириченко. Окрім хати, на якій встановлено меморіальну дошку, до складу садиби входять кілька господарських споруд, впорядкована криниця, затишне обійстя із клумбами та деревами. На подвір'ї проходять традиційні меморіальні акції на пошану Р. П. Кириченко. Це приватний меморіальний музей, що функціонує завдяки фінансовій підтримці голови селянського фермерського господарства «Граніт» М. М. Лопушенка, який одержав цю садибу у спадок після смерті заслуженого артиста України М. М. Кириченка. Нині це єдиний заклад музейного типу на батьківщині Р. П. Кириченко. Однак варто відзначити, що логістичні проблеми (катастрофічний стан автомобільних шляхів, що сполучають Землянки й Корещину з дорогами міжнародного та державного значення) значно знижують туристичну привабливість музею-садиби «Мамина вишня».

Музей Раїси Кириченко в Кременчуцькому ліцеї № 13 «Авіор» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області.

Тематичну кімнату-музей створили у приміщенні актової зали колишньої Кременчуцької вечірньої (змінної) школи № 3, яку закінчила Р. П. Кириченко. До музейного фонду належить 135 одиниць зберігання. Експозиція представлена у трьох розділах: «Барви Полтавщини», «Невмируще джерело» та «Раїса Кириченко живе у пам'яті народу». Унікальними музейними експонатами є концертна сукня співачки, прядка її бабусі, вишиті М. Є. Корж, мамою артистки, рушники, концертні афіші [12].

У *Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського* (зала № 16) до 2021 р. працювала експозиція «Полтавщина в роки незалежності (1991–2011 рр.)». В одній з експозиційних вітрин, присвяченій культурно-мистецькому життю полтавського краю, було представлено музейні предмети про життя і творчість Р. П. Кириченко. Це концертний стрій співачки, грамплатівка «Ой гарна я, гарна» (1990), збірка пісень О. І. Чухрая з репертуару Р. П. Кириченко «Сонечко любові» (1996), автобіографічна книга «Я козачка твоя, Україно» (2003), муляжі державних нагород Р. П. Кириченко, фотографії. Портрет Р. П. Кириченко увінчував вітрину, присвячену мистецькому життю Полтавської області. У зв'язку з підготовкою до відзначення 30-ліття незалежності України та оновленням музейного простору в 2021 р. експозицію було демонтовано. В концепції оновленої зали творчість Р. П. Кириченко не представлена.

В експозиції *народного музею «Музична Полтавщина»* при Полтавському фаховому коледжі мистецтв імені М. В. Лисенка репрезентовано постать Р. П. Кириченко і як видатної української співачки, славної полтавки, і як викладачки сольного співу колишнього Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка протягом 1993–1997 рр. Унікальними музейними експонатами є концертна сукня артистки, а також афіші та численні фотодокументи.

Окремі особисті речі Р. П. Кириченко нині також зберігаються в Кобеляцькому музеї літератури і мистецтва імені О. І. Кулика,

Березоворудському народному історико-краєзнавчому музеї, а також у приватних колекціях.

Отже, висновуємо, що з 2005 р. своєрідним центром музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко стала Полтавська область, де всі музеєфікаційні заходи здійснювалися комплексно і планомірно (у тому числі відповідно до обласної програми увічнення видатних земляків). Однак констатуємо, що протягом останніх років склалася негативна тенденція до згортання діяльності кириченкознавчих музейних центрів, припинення діяльності деяких з них та консервації нагальних проблем тих музейних закладів, які продовжують функціонувати. Не може не викликати занепокоєння доля мистецької спадщини Р. П. Кириченко після смерті М. М. Кириченка, який був єдиним хранителем всіх артефактів, пов'язаних із життям і творчістю його видатної дружини. Наприклад, немає відомостей про місце зберігання особистого архіву родини Кириченків, до складу якого входили унікальні фото-, фоно- та відеодокументи; також невідома доля атрибутів почесних звань та державних нагород Р. П. Кириченко. Вважаємо, що підготовка та реалізація масштабного музейно-виставкового проекту до 80-ліття від дня народження Р. П. Кириченко, що відзначатиметься в жовтні 2023 р., стане запорукою актуалізації творчої спадщини великої української співачки та активізації минулих ініціатив щодо її меморіалізації.

РОЗДІЛ 2. МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙНО-ВИСТАВКОВИЙ ПРОЄКТ «РАЇСА КИРИЧЕНКО: НЕВИГАДАНЕ І НЕЗНАНЕ» (ДО 80-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

2.1. Ретроспекція музеєфікації творчої спадщини митця в українському та світовому контекстах

На підготовчому етапі музейного експозиційного проєктування вкрай важливим є засвоєння не лише теоретичних основ, але й практичного досвіду побудови подібних експозицій. Простеживши еволюцію комеморативних практик в Україні та світі, проілюструємо музеєфікацію творчої спадщини митців, зокрема діячів музичного мистецтва, деякими прикметними зразками.

Італія. Будинок-музей Лучано Паваротті в Модені.

Лучано Паваротті (1935–2007) – видатний італійський оперний співак, один із найкращих тенорів ХХ століття, який здобув титул «Короля верхнього до».

Будинок-музей великого тенора в Модені відчинив свої двері 2015 р. Резиденцію Л. Паваротті було музеєфіковано з ініціативи вдови митця Ніколетти Мантовані. Це стало можливим завдяки діяльності «Luciano Pavarotti Foundation» – благодійної громадської організації, яку було створено ще за життя великого тенора. Музей створено в резиденції Л. Паваротті, яку він придбав у 80-их роках збіглого ХХ століття. Оздоблення багатьох кімнат будинку лишилося первісним із того часу, коли будинок було збудовано за кресленнями самого співака. У декількох кімнатах упорядковано документальну виставку історії кар'єри та творчої діяльності Л. Паваротті. В окремому залі розміщена експозиція, присвячена благодійній ініціативі «Паваротті та Друзі» – концертам тенора в Модені, коли Л. Паваротті виконував хіти, класичні твори та рокові композиції із зірками, з-поміж котрих була Лайза Мінеллі, Боно, Стинг, Майк Олдфілд,

Боб Гелдоф, Брайан Адамс, Елтон Джон. Кошти, зібрані під час концертів, спрямовували на підтримку бідних країн. Також у меморіальних кімнатах представлені концертні костюми, у яких Л. Паваротті виступав на світових сценах, та його особисті партитури. У будинку співака можна побачити й інший бік його творчої особистості – його картини олійними фарбами з автографом «LuPa». На окремому стенді – листи від зірок світової культури та громадських діячів (принцеси Діани, Френка Синатри абощо). У музеї створено аудіогід та спеціальну віртуальну екскурсійну програму [3].

Вірменія. Будинок-музей Шарля Азнавура в Єревані.

Шарль Азнавур (1924–2018) – французький шансоньє вірменського походження, композитор, поет, актор.

У столиці Вірменії, в районі Каскаду, культурно-туристичного центру Єревана, функціонує «Центр Азнавура» – перший культурний проєкт Фонда Азнавура. Спорудження музею тривало протягом 2007–2011 рр. На презентації музейного проєкту були присутні президент Франції Е. Макрон та президент Вірменії А. Саркісян. У 2021 р. в Центрі Азнавура відкрили інтерактивний музей, у 10 залах якого представлено основні етапи творчого життя артиста. Історія митця репрезентується за допомогою аудіогіда, матеріал для якого записаний голосом Азнавура. До експонатури музею належать музичні інструменти, нагороди музиканта, оригінальні сценічні костюми, книги з його бібліотеки, музичні альбоми, епістолий. В одному з залів представлено генеалогічне дерево родини Азнавурян. За кресленнями Ш. Азнавура та свідченнями його старшої сестри Аїди анімаційно відтворено першу квартиру шансоньє на вулиці Monsieur-le-Prince в Парижі. Цікавою є тематична зала «За лаштунками», у якій відтворено гримерну кімнату Ш. Азнавура: у гримерне дзеркало вмонтовано екран, який демонструє останні хвилини підготовки артиста до виходу на сцену, що підсилює ефект присутності. Музей декоровано елементами вірменського народного побуту. Музейні зали функціональні: відвідувачі на спеціальному комп'ютерному обладнанні можуть створити музичні мікси з творів Ш. Азнавура, а також

записати власний трек. Центр Азнавур є освітнім і культурним центром, що спеціалізується на кінематографі, музиці та французькій мові [6].

Україна. Кімната-музей Дмитра Гнатюка (с. Мамаївці, Чернівецька область).

Дмитро Михайлович Гнатюк (1925–2016) – видатний український оперний співак (баритон), режисер, педагог, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка.

1 червня 2012 р. на базі загальноосвітньої школи № 2 в с. Мамаївцях, де у свій час навчався Д. М. Гнатюк, відкрили кімнату-музей славетного буковинця. В експозиції представлено численні фотографії, сценічні костюми, афіші, платівки, особисті речі артиста [19].

Україна. Кімната-музей Дмитра Гнатюка (м. Київ).

12 жовтня 2017 р. у приміщенні бібліотеки «Світогляд», поряд із будинком, де мешкав Д. М. Гнатюк (вул. Станіславського), відкрили його кімнату-музей. Відтоді там експонуються особисті речі митця: книги, ноти, афіші, фотографії. Кімната-музей приймає відвідувачів у час роботи бібліотеки [20].

Україна. Віртуальна виставка пам'яті Євгенії Мірошніченко.

Євгенія Семенівна Мірошніченко (1931–2009) – видатна українська оперна співачка, педагог, Герой України, лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка.

У 2020 р. Центральний державний архів літератури і мистецтва впорядкував віртуальну виставку пам'яті Є. С. Мірошніченко. Архів-музей представив увазі користувачів перелік документів (усього – 18 позицій) про життєвий і творчий шлях мисткині, які систематизовано для підготовки до відзначення в 2021 р. 90-ліття від дня народження Є. С. Мірошніченко. На виставці було представлено особисті документи, фотоматеріали, листи, театральні та концертні програмки [8].

Меморіальний музейно-виставковий проєкт «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» до 80-ліття від дня народження Р. П. Кириченко стане

третьою виставкою з-поміж комеморативних заходів пам'яті співачки, проведених з 2005 р.

14 жовтня 2005 р., до дня народження Р. П. Кириченко, у виставковій залі Художнього салону Полтавської обласної організації Національної спілки художників України під патронатом ректора Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка В. О. Пашенка та за підтримки очільника художників Полтавщини заслуженого діяча мистецтв України Ю. О. Самойленка було розгорнуто фотовиставку «Фрагменти», на якій було представлено близько 50 світлин з особистих архівів друзів і колег співачки.

14 жовтня 2021 р. в рамках презентації пілотного екскурсійного маршруту «Моя Полтава – пісня лебедина...» у вестибюлі Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського відкрили міні-виставку меморіальних речей Р. П. Кириченко з фондів музею. У вітрині розмістили намисто з концертного строю співачки, книгу «Я козачка твоя, Україно», аудіоальбоми, вишитий портрет співачки, поштовий конверт, випущений до її ювілею. Куратор виставки, заступник директора з культурно-освітньої роботи Г. О. Кудряшов представив нові унікальні речі, які незабаром поповнять музейні фонди: нотний збірник «Співає Раїса Кириченко», грамплатівка «Ой гарна я, гарна», вітальні адреси, нагороди та відзнаки артистки, її щоденник, що зафіксував гастрольну поїздку до Алжиру й Тунісу взимку 1982 р. Також було анонсовано створення персональної музейної колекції Р. П. Кириченко, яку в Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського планують укомплектувати до 2023 р., коли відзначатимуть 80-ліття від дня народження Берегині української пісні [2, с. 8]. На сьогодні з об'єктивних причин процес комплектації персональної музейної колекції призупинено.

2.2. Наукова концепція музейно-виставкового проєкту

Із метою консолідації та формування історичної свідомості українського народу, збереження національної пам'яті та належного відзначення і вшанування пам'ятних дат і ювілеїв 17 грудня 2021 р. Верховна Рада України прийняла Постанову № 1982-ІХ «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках». Згідно з документом, державним органам України (Кабінету Міністрів, Міністерству освіти і науки, Міністерству культури та інформаційної політики) та органам місцевого самоврядування було рекомендовано забезпечити проведення урочистого відзначення пам'ятних дат і ювілеїв та відповідних меморіальних заходів [21]. У додатку № 2 в переліку пам'ятних дат та ювілеїв 2023 р. – 80-ліття від дня народження Героя України, народної артистки України Р. П. Кириченко (1943–2005). Оскільки в пункті 4 вищезгаданої Постанови Міністерству культури та інформаційної політики України рекомендується забезпечити організацію у закладах культури тематичних виставок, експозицій та інших заходів, присвячених пам'ятним датам і ювілеям 2022–2023 рр., розглядаємо меморіальний музейно-виставковий проєкт «Раїса Кириченко: невігадане і незнане» як вартий включення в загальнонаціональний план заходів із відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2023 р.

Реалізація музейно-виставкового проєкту до 80-ліття від дня народження Р. П. Кириченко передбачає створення на базі малої виставкової зали Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка виставки «Раїса Кириченко: невігадане і незнане».

Ідейний задум музейно-виставкового проєкту «Раїса Кириченко: невігадане і незнане» – за посередництва музейних засобів розкрити основні віхи життя і творчої діяльності видатної української співачки в контексті розвитку української національної культури.

Генеральна ідея виставки – показати меморіальну культуру українців, відтворивши через призму музеалій багатогранність постаті Раїси Кириченко

як видатної співачки, благодійниці, громадянки, патріотки, української жінки.

Девіз виставки – «Життя і розвиток нації є одночасно життям і розвитком окремого члена нації» (Український педагогічний журнал «Світло». – 1911. – Кн. 1. – С. 4).

Схарактеризуємо виставку відповідно до музейної класифікації.

<i>Критерій</i>	<i>Класифікаційна характеристика</i>
<i>За профілем</i>	Меморіальна
<i>За типом</i>	Класична
<i>За призначенням</i>	Основна
<i>За тривалістю роботи</i>	Тимчасова
<i>За способом демонстрації</i>	Стаціонарна
<i>За методом побудови</i>	Образно-сюжетний (створення художньої моделі біографії Р. П. Кириченко)
<i>За принципом побудови</i>	Комплексно-тематична

За *жанрову форму* виставки обрано експозиційну легенду як творче відображення постаті Р. П. Кириченко з елементами художньої фантазії, проте обумовлене логічною та історичною необхідністю. Жанрова форма виставки віддзеркалена в робочій назві музейно-виставкового проєкту.

Тематична структура виставки.

«РАЇСА КИРИЧЕНКО: НЕВИГАДАНЕ І НЕЗНАНЕ»		
<i>Розділ</i>	<i>Тема</i>	<i>Підтема</i>
1. Там, де рідних голоси.	1. Благословенна полтавська земля – рідний край Раїси	1. Видатні краєни Р. П. Кириченко.

	<p>Кириченко.</p> <p>2. Глобинщина – колиска Березині української пісні.</p>	<p>1. Корещина – рідне село Р. П. Кириченко.</p> <p>2. Землянки – село, де минуло дитинство Р. П. Кириченко.</p> <p>3. «Для вас, земляки!»: роль Р. П. Кириченко в розвитку громади.</p>
<p>2. Сузір'я Кириченко</p> <p>Раїси</p>	<p>1. «Моя Полтава – пісня лебедина».</p> <p>2. «Зоря Черкас у сузір'ї</p> <p>Раїси</p>	<p>1. Полтавська обласна філармонія.</p> <p>2. Полтавська музичне училище імені М. В. Лисенка.</p> <p>3. Полтавська обласна державна телерадіокомпанія «Лтава».</p> <p>4. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.</p> <p>1. Черкаська обласна філармонія.</p>

	Кириченко».	
	3. «Я – Україна».	1. Херсонський період творчості.
		2. Житомирський період творчості.
		2. Київський період творчості.
3. Діалоги з Україною.	1. Великі українці про велику українку (духовне коло Р. П. Кириченко).	1. Борис Олійник.
		2. Дмитро Гнатюк.
		3. Дмитро Луценко.
	2. Полтавське гніздов'я Р. П. Кириченко.	1. Григорій Левченко.
		2. Герман Юрченко.
		4. Олексій Чухрай.
		3. Володимир Пащенко.
4. Мистецький олімп.	1. Гастрольна діяльність Р. П. Кириченко.	1. Сполучені Штати Америки.
	2. Нагороди та відзнаки Р. П. Кириченко.	
5. Патент на безсмертя.	1. Комеморативні меморіальні практики на пошану Р. П. Кириченко.	1. Музейне будівництво.
		2. Пам'ятники, меморіальні дошки.

		3. Публічні акції.
6. Молюся тій, яка стала Україною.	1. Портрет на покутті: твори образотворчого мистецтва, присвячені Р. П. Кириченко.	1. Живопис.
		2. Графіка.
		3. Інші техніки.
	2. Концертні строї Р. П. Кириченко.	

Домінантою експозиційної моделі виставки стане портрет Р. П. Кириченко роботи О. В. Юферевої, який було подаровано артистці делегацією Черкаської області на сцені Національного палацу «Україна» під час концерту-бенефісу «Я козачка твоя, Україно» (25 березня 2001 р.). Після смерті Р. П. Кириченко картина зберігається в родині її племінниці Л. Є. Яковіної в Києві, з якою існує усна домовленість про експонування на виставці з подальшим офіруванням до фондів Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка.

Відомо, що низька якість виставкового продукту дискредитує саме поняття «музеєфікація», яке вважаємо важливим компонентом культури. Тому, оцінюючи *ступінь забезпечення проєкту експонатами*, відзначимо, що експонатура виставки буде представлена численними речовими, документальними та образотворчими культурно-історичними пам'ятками, у тому числі найціннішими меморіальними речами. До складу персонального експозиційного комплексу входять *унікати* (предмети, що збереглися в одиничному екземплярі) та *раритети* (предмети, що збереглися в невеликій кількості), які раніше експонувалися в музейних закладах різних типів або будуть оприявлені вперше.

До *унікальних музейних предметів* із високою історико-культурною цінністю належать:

- концертні строї артистки (костюми, взуття, аксесуари), що будуть передані на тимчасове зберігання (депоновані) до Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка з Музею Раїси Кириченко в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, музею «Музична Полтавщина» при Полтавському фаховому коледжі мистецтв імені Миколи Лисенка, музею-садиби «Мамина вишня», Музею Раїси Кириченко в Кременчуцькому ліцеї № 13 «Авіор», Кобеляцького музею літератури і мистецтва імені О. І. Кулика, Березоворудського народного історико-краєзнавчого музею;
- твори образотворчого мистецтва: В. Брикульця («Раїса Кириченко», портрет), В. Клименка («Раїса Кириченко», портрет), В. Мозока («Раїса Кириченко», портрет), О. Юферевої («Раїса Кириченко», портрет), І. Лисенка («Золотий альт України»), Т. Кукушкіної («Раїса Кириченко», портрет), Г. Кисіля («Раїса Кириченко», портрет, вишивка);
- особисті речі Р. П. Кириченко: щоденник гастрольної поїздки до Алжиру й Тунісу в грудні 1982 р., диплом першої лауреатки літературно-мистецької премії імені Дмитра Луценка «Осіньне золото» (2001), грамота за I місце в конкурсі «Голос України» серед співаків, які брали участь у творчих звітах областей із нагоди 10-ої річниці незалежності України (2001), вітальні адреси за підписом Президента України, автографи артистки (приватна колекція Г. О. Кудряшова).

До *раритетних музейних предметів* відносимо:

- дискографію Р. П. Кириченко: грамплатівка «Ой гарна я, гарна» (1990), компакт-диски «Долі моєї село» (1995), «Цвіте черемшина» (2000), «Раїса Кириченко. Краші пісні на вірші Дмитра Луценка» (2005), «Сонечко любові» (2007), «Моя подруго мила» (2008), «Доля у нас – два крила» (2008), аудіокасети «Цвіте черемшина» (1995), «Мамина вишня» (2001), «Я – козачка твоя» (2002), «Доля у нас – два крила» (2003), «"Дорогу

спадщину" Дмитра Луценка співає Раїса Кириченко» (2003), «Хризантема» (2003);

- автобіографічну книгу «Я козачка твоя, Україно» (2003) з автографом Р. П. Кириченко (із Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського);
- автографи видатних діячів української культури з духовного кола Р. П. Кириченко: Б. І. Олійника, Д. М. Гнатюка, А. Т. Авдієвського;
- концертні афіші Р. П. Кириченко, що репрезентують різні періоди її творчості у хронологічному та географічному вимірах;
- фотодокументи з особистого архіву співачки.

У зв'язку з тим, що доля деяких меморій Р. П. Кириченко невідома (наприклад, нагородних атрибутів до почесних звань), на виставці експонуватимуться їхні муляжі (наприклад, Золота Зірка Героя України із фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського).

Отже, на підготовчому етапі експозиційного проектування виставки «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» буде забезпечена висока якість музейних експонатів. Скрупульозне укладання предметної картотеки застрахує музейно-виставковий проєкт від «здешевлення» самої ідеї проведення меморіальної виставки.

Додатковими засобами створення музейної експозиції стануть живописні, графічні, декоративно-прикладні, літературні художні засоби (книги, репродукції картин, музичні інструменти абощо), а також спеціальне технічне оснащення (аудіовізуальна апаратура (наприклад, планшети для відтворення аудіо- та відеофайлів), оптичні елементи експозиційного образу (наприклад, LED-підсвітка червоного кольору для експозиційного стенду, що розкриває трагічні сторінки життя Р. П. Кириченко, її хворобу та лікування)). Ураховуючи специфіку об'єкта музеєфікації – творчої спадщини співачки – та для успішної реалізації задуму виставки як аудіовізуальної вистави експозиція буде побудована із застосуванням новітніх технологій музейної демонстрації. Наприклад, використання qr-кодів біля вітрин із концертними

сукнями Р. П. Кириченко з посиланням на відео виступів артистки у відповідному вбранні («Концертні строї, що оживають») або використання qr-кодів для фотографій із видатними людьми (фото Р. П. Кириченко з Б. І. Олійником із посиланням на відео інтерв'ю з Б. І. Олійником про творчість співачки).

Розкриваючи сутність архітектурно-художнього образу виставки, визначаємо образ-символ експозиційного змісту – срібну кулю, що символізує творчу думку людини. Цей елемент буде використано в оздобленні експозиційних вітрин (у кожній вітрині буде змонтована маленька срібна куля), в оформленні експлікацій та етикетажу.

Для монтажу виставки буде використано таке експозиційне обладнання: вітрини з підсвіткою, планшети, мольберти, манекени для концертних суконь.

У процесі наукового проектування виставки буде врахована потреба в її інформаційному супроводі. Мова про бриф (план-проспект), а також видання ілюстрованого каталогу виставки з описом усіх унікальних музеалій, пов'язаних із життям і творчістю Р. П. Кириченко.

2.3. Виховний потенціал музеєфікації творчої спадщини

Раїси Кириченко

У межах Усеукраїнського меморіального проекту «Україна – Раїси Кириченко», започаткованого в 2013 р. під час проведення Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції «Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть», триває підготовка до відзначення в 2023 р. 80-ліття від дня народження артистки. З-поміж заходів, запланованих Полтавським обласним відділенням Українського фонду культури імені Бориса Олійника, – виставка «Раїса Кириченко: невігадане і незнане», що стане не лише меморіальною експозицією унікальних музейних предметів, а й завдяки вербальним та

ментальним формам музейної педагогіки забезпечить успішну музейну комунікацію та стане запорукою реалізації сучасної виховної парадигми.

Під час екскурсійного обслуговування відвідувачів музейно-виставкового меморіального проєкту «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» особливу увагу варто приділити методам, прийомам і формам музейної педагогіки.

Музейна педагогіка як наукова дисципліна на стику музеєзнавства, педагогіки та психології, що розглядає музей як освітню систему [9, с. 10], є одним із перспективних напрямів сучасної педагогіки. Від часу появи терміна «музейна педагогіка» в 1934 р. (К. Фрізен, Німеччина) до сучасних трансформаційних тенденцій в галузі освіти постійно змінювалися освітні моделі музею: від просвітницької на початку ХХ століття до комунікативної на початку III тисячоліття. Проте перманентною лишається специфічна музейна освітня функція – трансляція духовних цінностей за посередництва музейної експозиції. На думку знаного музеолога Ф. Вайдахера, до характерних завдань музею належить не інформування, а створення умов для емоційного переживання [5, с. 184]. Тому музейний простір як особлива освітня система вимагає застосування своєрідних дидактичних методів і форм роботи. Відповідні форми музейної педагогіки варто розглядати через призму музейної освіти як добровільної та неформальної, стимулюючи силу уяви відвідувача та розвиваючи його чуттєву свідомість [5, с. 187].

Розглядаючи музейну педагогіку як інноваційну педагогічну технологію, варто зазначити, що в процесі музейно-виставкового будівництва його учасники прагнуть реалізувати низку завдань патріотичного, родинного, естетичного, морального виховання. У цьому сенсі розглядаємо значний виховний потенціал меморіальних музейно-виставкових проєктів, присвячених видатним постатям української культури, освіти і науки. Тож неабиякий виховний ресурс має процес і практична реалізація музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко.

Презентувати та інтерпретувати музейні предмети на тимчасовій виставці «Раїса Кириченко: невигадане і незнане» на пошану пам'яті Р. П. Кириченко допоможуть різноманітні методи, прийоми і форми музейної педагогіки. До методів і прийомів, націлених на усвідомлення смислів та самоусвідомлення, належать: *сократівська бесіда* («Чому Раїса Кириченко удостоїлася честі бути представленою на музейній виставці?»); *метод дебатів* «Яке місце артистки в культурному дискурсі України?»; «Хто вона, Раїса Кириченко, – артистка, співачка, патріотка?»); *метод ініціалізації* («Якою ви уявляли виставку пам'яті Раїси Кириченко?»; «Що ви чекали побачити на виставці?»); *метод прикладу* (велика людина vs звичайна людина – коментування архівного відео, на кадрах якого Раїса Кириченко за швейною машинкою); *елементи народної педагогіки* (кулінарні рецепти від Раїси Кириченко; вишивальна майстерність співачки; пісні Марусі Чурай із репертуару Раїси Кириченко). До групи методів, націлених на розвиток мислення, відносимо: *методи розвитку образного мислення* («У чому відмінність різних концертних строїв Раїси Кириченко?»; «Як звучить бандура і гітара, у чому відмінність звучання цих інструментів?»); *методи розвитку критичного мислення* («Чому Раїсу Кириченко називали Берегинею української пісні?»; «Два дні народження Раїси Кириченко. Чи це можливо?»); *методи розвитку креативного мислення* (написання листа Р. П. Кириченко; виставка малюнків, створених за мотивами пісні, що найбільше сподобалася); *методи розвитку холістичного мислення* (розвиток думки про те, що оркестр/ансамбль – це набагато цікавіше, ніж коли грає один). Серед методів і прийомів, націлених на формування позитивної мотивації, виокремлюємо: *ігрові методи* (роздати іграшки, що згодом фігуруватимуть в екскурсії: музичні інструменти, мікрофон, аудіокасета, іграшковий кіт); *метод занурення* (демонстрація на виставці артефактів історичної доби: грамплатівка, патефон, аудіокасета, програвач для аудіокасет, CD, радіоприймач); *моделювання ситуації успіху* (апелювання до тих екскурсантів, які грають на музичних інструментах, пишуть вірші,

танцюють: теза про розвиток таланту у великій праці, аби досягти свого олімпу); *метод театралізації* (можливість із застосуванням мультимедійних засобів заспівати з мікрофоном, як справжній артист); *мистецькі прийоми* (екскурсовод може заспівати уривок пісні Раїси Кириченко).

Із метою успішної реалізації виховної функції у процесі музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко пропонується використовувати такі форми музейної педагогіки: *квест* «Полтавські адреси Раїси Кириченко», *театралізована екскурсія* «Духовне коло Берегині» (видатні полтавці в житті і творчості Раїси Кириченко), *авторська тематична екскурсія* «Моя Полтава – пісня лебедина...», *майстер-клас* «Куховаримо з Раїсою Кириченко», *музейна лекція* «Онлайн-бенефіс Раїси Кириченко», *музейна акція* «Українська пісня на поштових марках України», *інтерактив* «Оживімо грамплатівку!», *читацька конференція* за книгою Раїси Кириченко «Я козачка твоя, Україно!», *екскурсія-дискусія* «Українська Зикіна чи Царівна української пісні?» (у світлі української преси), *музейний клуб* «Надвечір'я» (для університетів третього віку).

Отже, меморіальний музейно-виставковий проєкт «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» до 80-ліття від дня народження великої української співачки стане новою формою збереження та популяризації її мистецького доробку, що в перспективі розглядатиметься як еталонна щодо музеєфікації життєвого і творчого шляху інших видатних представників музичного мистецтва України.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ
МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЙНО-ВИСТАВКОВОГО ПРОЄКТУ
«РАЇСА КИРИЧЕНКО: НЕВИГАДАНЕ І НЕЗНАНЕ»

3.1. Конкурс Фонду сприяння демократії
Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні

Фонд сприяння демократії Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні фінансово підтримує унікальні й перспективні проєкти, які сприяють розвиткові спроможності та самозабезпечення недержавних неприбуткових організацій в Україні. Фонд підтримує проєкти, які сприяють демократичним перетворенням і побудові громадянського суспільства в Україні. Вибір проєктів базується на здатності організацій демонструвати конкретні досягнення, які справляють позитивний вплив на певні сфери громадського життя [25].

Починаючи з 1996 р., понад 1000 проєктів від українських недержавних неприбуткових організацій одержали фінансову підтримку Фонду сприяння демократії.

Головні вимоги до проєктів:

- гранти надаються винятково українським організаціям, що мають статус недержавних та неприбуткових: громадські організації (асоціації), благодійні фонди, аналітичні центри;
- організації та їхні працівники не можуть представляти політичні партії, бути призначеними або обраними на державні посади;
- незважаючи на те, що максимальна сума фінансування одного проєкту складає 50 тисяч доларів США, розмір переважної більшості виданих грантів становить від 10 до 24 тисяч доларів США;
- грантові заявки необхідно подавати двома мовами: англійською та українською;
- тривалість проєктів не може бути більше, ніж один рік.

Фонд сприяння демократії Посольства США в Україні приймає заявки на реалізацію проєктів, які стосуються відповідної тематики:

- розвиток громадянського суспільства та підвищення громадської активності;
- створення сприятливого середовища для громадянського суспільства, у тому числі захист громадських активістів;
- верховенство права;
- прозорість діяльності уряду та органів місцевого самоврядування і подолання корупції;
- захист і повага до прав людини, у тому числі захист прав меншин, людей із інвалідністю, а також інших вразливих категорій населення;
- встановлення гендерної рівності, заохочення жінок до участі у політичному житті, боротьба з усіма формами дискримінації проти жінок;
- створення легітимної виборчої системи для проведення вільних і чесних виборів.

3.2. Грантова заявка на реалізацію меморіального музейно-виставкового проєкту «Раїса Кириченко: невігдане і незнане»

Грантова заявка на участь у конкурсі Фонду сприяння демократії Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні повинна містити такі пункти:

- ***стислий опис проєкту.***

Короткий виклад запропонованого проєкту, включно з цілями проєкту та очікуваним впливом.

- ***інформація про організацію.***

Опис попередньої та поточної діяльності, який демонструє здатність виконати проєкт, включно з інформацією про всі попередні гранти від Посольства США та / або інших урядових установ США. Це повинно включати інформацію про загальну аудиторію організації в друкованих, електронних ресурсах та соціальних мережах.

- ***опис проблеми.***

Чіткий, короткий та обґрунтований виклад проблеми, яка потребує вирішення, та пояснення, навіщо потрібен запропонований проєкт.

- ***цілі та завдання проєкту.***

«Цілі» пояснюють, чого хоче досягти заявник. «Завдання» стосуються проміжних досягнень на шляху до цілей. Вони повинні бути досяжними та вимірюваними.

- ***програмна діяльність.***

Опис програмної діяльності й того, як вона допоможе досягнути поставлених цілей.

- ***методи та дизайн програми.***

Опис того, як працюватиме проєкт для вирішення заявленої проблеми та досягнення мети.

- ***календар заходів.***

Графік виконання проєктних заходів, включно з датами, часом та місцем запланованих заходів та подій.

- ***ключовий персонал.***

Імена, посади, роль в проєкті та досвід / кваліфікації ключового персоналу, залученого до проєкту.

- ***партнери.***

Назви та способи задіяння в проєкті ключових партнерських організацій.

- ***план моніторингу та оцінки програми.***

Це важливий компонент всіх успішних проєктних заявок. Опис того, як протягом виконання проєкту здійснюватиметься моніторинг діяльності, аби переконатись в тому, що всі заходи відбуватимуться вчасно і як оцінюватиметься програма на відповідність цілям проєкту.

- ***план фінансування.***

Підтримка проєкту після закінчення дії гранту або наявність інших ресурсів, якщо такі наявні.

- **обґрунтування бюджету.**

Опис кожної з бюджетних витрат.

Стислий опис проєкту

Реалізація музейно-виставкового проєкту до 80-ліття від дня народження Р. П. Кириченко передбачає створення на базі малої виставкової зали Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка виставки «Раїса Кириченко: невігадане і незнане».

Інформація про організацію

Основна мета діяльності *Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника* – сприяння на благодійних засадах справі виявлення, вивчення та збереження національних культурних цінностей, відродженню й розвитку української культури. Сферами благочинної діяльності Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника є такі: культура й мистецтво; охорона культурної спадщини; розвиток міжнародної культурної співпраці України на засадах народної дипломатії. Основними напрямками та завданнями благочинної діяльності Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника є такі: сприяння розвитку української культури; сприяння розвитку української мови; реалізація різноманітних програм національно-культурного розвитку; створення сприятливих умов для творчої діяльності самобутніх митців та колективів; допомога збереженню приватних архівів, колекцій, творчого спадку та інших зібрань, що мають історичну та художню цінність; підтримка декоративно-вжиткового та народного мистецтва, збереження й розвиток фольклору, відродження народних традицій, свят та обрядів; організація та проведення просвітницьких акцій, спрямованих на вшанування пам'яті видатних земляків та визначних подій у крайовій історії.

Протягом 2020–2022 рр. Полтавське обласне відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника долучилося до організації та

проведення низки акцій просвітницького характеру: урочистості з нагоди 350-ліття козацького літописця Самійла Величка, 130-річчя від днів народження поета, літературознавця, перекладача Миколи Зерова (червень 2020 р.), вшанування пам'яті Героя України Андрія Конопльова (серпень 2020 р.), меморіальні заходи на батьківщині Героя України, народної артистки України Раїси Кириченко (жовтень 2020 р.), презентація поштового конверта з нагоди 110-ої річниці від дня народження заслуженої майстрині народної творчості України, Героя України Віри Роїк (квітень 2021 р.), відзначення ювілеїв голови Полтавської обласної організації Національної спілки художників України, заслуженого діяча мистецтв України Юрія Самойленка (жовтень 2021 р.) та провідної солістки Полтавської обласної філармонії, народної артистки України Наталії Хоменко (січень 2022 р.), закладення липового парку в Зачепилівці (Полтавська область), на батьківщині українського письменника, академіка Національної академії наук України, Героя України Бориса Олійника (жовтень 2021 р.). Голова Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника Г. О. Кудряшов заснував міжнародну перекладну книжкову серію для дітей «Дружать літератури – дружать народи», у якій підготовлено до друку перший випуск, присвячений литовській літературі.

Діяльність Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника висвітлювалася регіональними та всеукраїнськими засобами масової комунікації (телевізійний канал «Центральний», ОКІА «Новин Полтавщини», газета Верховної Ради України «Голос України», обласна газета «Зоря Полтавщини», видання «Вечірня Полтава»).

Опис проблеми

Виставковий проєкт репрезентує Р. П. Кириченко молодіжній аудиторії, якій творчість співачки мало відома і для якої постать артистки є міфологізованою. За 18 літ, що минули від дня смерті Р. П. Кириченко, зросло покоління українців, які знайомі з її мистецькою спадщиною

фрагментарно (завдяки старання вчителів закладів середньої освіти та педагогів шкіл естетичного виховання) або для яких життя і творчість великої українки стане відкриттям.

Водночас у світлі розвитку української національної культури на зорі ХХІ ст. вкрай важливим є включення яскравих мистецьких з'яв у європейський світовий контекст. За відсутності цілісної картини українського культурного простору в свідомості носіїв культури старого і нового світу вкрай важливою є промоція та популяризація українських ментальних культурних епізодів за кордоном та їхня імплементація до світової мистецької скарбниці.

Попри високий статус Героя України, народної артистки України, лауреатки Національної премії України імені Тараса Шевченка Р. П. Кириченко в Україні, з багатющим і неповторним творчим ужинокм великої української співачки і особливостями її мистецького портрета мало знайомі у країнах Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки.

При цьому артистка гастролювала в США (Вашингтон, Філадельфія, Нью-Йорк (штаб-квартира Організації Об'єднаних Націй), Клівленд, Балтимор), країнах Західної та Східної Європи, Алжирі, Тунісі, Монголії, Австралії, Канаді, на Філіппінах. У 1983 р. була удостоєна звання Почесного громадянина м. Балтимора (США).

Цілі та завдання проєкту

Створення музейної експозиції «Раїса Кириченко: невігадане і незнане», що відтворює в тому числі багатий міжнародний гастрольний досвід Р. П. Кириченко. За посередництва музейних засобів розкриття основних віх життя і творчої діяльності видатної української співачки в контексті розвитку української національної культури. Сприяння формуванню позитивного іміджу України як батьківщини славетних діячів культури, чию мистецьку спадщину можна розглядати як взірцеву.

Календар заходів

<i>Етап</i>	<i>Період</i>	<i>Форми роботи</i>
-------------	---------------	---------------------

Підготовчий	січень–травень 2023 р.	Визначення і добір музейних предметів для експозиції, створення предметної картотеки.
Проектування	червень 2023 р.	Створення тематико-експозиційного плану виставки.
Макетування	липень 2023 р.	Розробка архітектурно-художньої концепції виставки.
Замовлення експозиційного обладнання	серпень 2023 р.	Закупівля експозиційних вітрин, музейного освітлення, аудіовізуального обладнання, інших матеріалів для оформлення виставки.
Монтаж обладнання	вересень 2023 р.	Монтаж експозиційних вітрин, освітлення, аудіовізуального обладнання, оздоблення виставкового простору.
Монтаж експонатів	вересень 2023 р.	Розміщення експонатів виставки відповідно до тематико-експозиційного плану.
Промоція	вересень– жовтень 2023 р.	Підготовка та опублікування інформаційних матеріалів про виставку у засобах масової комунікації, у

		соціальних мережах. Підготовка до друку каталогу виставки.
Завершальний	14 жовтня 2023 р. – 14 листопада 2023 р.	Урочисте відкриття виставки. Експурсійне обслуговування відвідувачів виставки.

Ключовий персонал

Кудряшов Гліб Олексійович – куратор меморіального музейно-виставкового проєкту «Раїса Кириченко: невігдане і незнане».

Кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент. Магістр педагогічної освіти. Ведучий, сценарист, режисер-постановник обласних державних мистецьких заходів. Автор та учасник національних і міжнародних мистецьких проєктів, спрямованих на популяризацію національного музичного мистецтва, українського сценічного слова та збереження культурної ідентичності українських громад за кордоном. Дослідник і популяризатор життя і творчості Героя України, народної артистки України Раїси Кириченко. Протягом 2006–2021 рр. – куратор Музею Раїси Кириченко. Переможець I Всеукраїнського конкурсу на кращий громадський музей України. Автор концепції та керівник Національного меморіального проєкту «Україна – Раїсі Кириченко». Голова Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника. Член Національної спілки журналістів України. Член Національної спілки краєзнавців України. Член Міжнародної асоціації письменників і публіцистів. Лауреат Премій Полтавської обласної ради імені Івана Котляревського, Панаса Мирного, Феодосія Рогового. Лауреат Полтавських міських премій імені Володимира Короленка та Миколи Ярошенка. Нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури України,

Почесною грамотою з нагрудним знаком Полтавської обласної ради, Почесними грамотами Полтавської обласної державної адміністрації, Подяками Полтавського міського голови, Почесною грамотою з нагрудним знаком Українського фонду культури, грамотами та відзнаками українських і закордонних установ та організацій.

Сидоренко Олександра Борисівна – заступниця голови Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника, заслужена працівниця культури України, кавалерка ордена княгині Ольги III ст.

Курчакова Ольга Миколаївна – директорка Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка, член правління Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника, заслужена працівниця культури України, лауреатка Премії Полтавської обласної ради імені Леоніда Бразова, лауреатка Полтавської міської премії імені Миколи Ярошенка, членкиня Національної спілки художників України.

Партнери

Департамент культури і туризму Полтавської обласної військової адміністрації (І. А. Удовіченко, директорка): сприяння для комплектування виставки передачі музейних предметів, що зберігаються в закладах культури обласного підпорядкування, на тимчасове зберігання до Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка; сприяння участі артистів Полтавської обласної філармонії в урочистому відкритті виставки; інформаційна підтримка (промоція виставки на інформаційних ресурсах, підпорядкованих Департаменту).

Департамент культури, молоді та сім'ї Полтавської міської ради (О. М. Ромас, директорка): інформаційна підтримка (промоція виставки на інформаційних ресурсах, підпорядкованих Департаменту).

Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка (О. М. Курчакова, директорка): монтаж виставки; екскурсійний супровід; охорона.

SWOT-аналіз¹ проєкту

STRENGTHS

- Наявність готових брендів «Раїса Кириченко – Березиня української пісні» та «Полтавщина – духовна скарбниця України».
- Тяглість традиції комеморації та музеєфікації постаті Раїси Кириченко.
- Раїса Кириченко – почесна громадянка м. Балтимор (США).
- Пілотність проєкту (відсутність аналогічних за масштабом комплексних музейних проєктів).
- Високий рівень кваліфікації куратора проєкту, його позитивний імідж.
- Наявність успішного менеджменту подібних проєктів.
- Підготовка виставки під егідою Полтавського обласного відділення Українського фонду культури імені Бориса Олійника – благодійної організації з 35-літнім досвідом роботи в культурній сфері.
- Можливість брати участь у грантових програмах як неприбуткова громадська організація.
- Унікальні музейні предмети.
- Наявність відповідної музейної інфраструктури.

WEAKNESSES

- Відсутність стабільної фінансової підтримки.
- «Нерозкрученість» бренда «Раїса Кириченко» в деяких регіонах України.
- Кадрове забезпечення.
- Малий досвід присутності в соціальних мережах.

OPPORTUNITIES

---

¹ SWOT-аналіз – ефективний інструмент, що застосовується у процесі стратегічного планування. Полягає в розділенні внутрішніх і зовнішніх факторів на чотири категорії: сильних (Strengths) і слабких (Weaknesses) сторін проєкту, можливостей (Opportunities), що з'являються після його реалізації, та загроз (Threats), зовнішніх чинників, які загрожують проєкту.

- Розширення асортименту видів пізнавального туризму на Полтавщині, підвищення туристичної привабливості краю.
- Проведення виховних заходів для закладів середньої та вищої освіти.
- Інтенсифікація дослідницької діяльності.
- Надання додаткових послуг (організація екскурсійних турів).

THREATS

- Несприятливий соціально-економічний клімат в Україні та в Полтавській області в умовах воєнного стану та після воєнного стану.
- Низька відвідуваність з інших регіонів України та з країн-членів ЄС та США (в умовах воєнного стану та після його скасування).
- Ризик зриву договірних зобов'язань щодо організаційної підтримки проекту від міської та обласної влади.
- Кримінальний ризик (з огляду на світові тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із вандалізмом щодо тих чи тих об'єктів культури, зокрема в музейних експозиціях).

ВИСНОВКИ

До національного культурного паспорта України належить Раїса Панасівна Кириченко (1943–2005) – Герой України, народна артистка України, лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка, велика українська співачка, яка посідає особливе місце на мистецькому олімпі України.

Розглянувши життєвий і творчий шлях артистки у трьох вимірах (крайовому, національному та міжнародному) та узагальнивши всі маркери унікальності творчого портрета Р. П. Кириченко, висновуємо, що масштаб її особистості як мисткині вельми значний, її спадщина потребує дбайливого збереження, скрупульозного вивчення та демонструє потужний потенціал щодо подальшої музеєфікації.

Зафіксувавши соціокультурні механізми музеєфікації творчої спадщини Р. П. Кириченко, відзначаємо, що від часу її відходу в засвіти своєрідним центром музеєфікації творчої спадщини співачки стала Полтавська область, де було відкрито кілька закладів музейного типу, а також створено низку тематичних експозицій, у яких репрезентовано творчу особистість та життєвий простір Р. П. Кириченко. Проте констатуємо, що протягом останніх років склалася негативна тенденція до припинення діяльності кириченкознавчих музейних центрів. Тому вкрай необхідною є актуалізація творчої спадщини Р. П. Кириченко та активізація минулих ініціатив щодо її меморіалізації.

Вважаємо, що таким заходом може стати масштабний меморіальний музейно-виставковий проєкт до 80-ліття від дня народження артистки, що передбачає створення на базі малої виставкової зали Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка виставки «Раїса Кириченко: невигадане і незнане». Простеживши еволюцію комеморативних практик в Україні та світі в контексті музеєфікації творчої

спадщини митців, зокрема діячів музичного мистецтва, укладено наукову концепцію музейно-виставкового проєкту: сформульовано ідейний задум та генеральну ідею виставки, подано характеристику виставки відповідно до музейної класифікації, визначено жанрову форму та тематичну структуру виставки, оцінено ступінь забезпечення проєкту експонатами. Спрогнозовано виховний ефект виставки, що має стати не лише меморіальною експозицією унікальних музейних предметів, а й завдяки вербальним та ментальним формам музейної педагогіки забезпечить успішну музейну комунікацію та гарантуватиме реалізацію сучасної виховної парадигми.

Запропоновано один зі шляхів реалізації меморіального музейно-виставкового проєкту: оформлено грантову заявку на участь у конкурсі Фонду сприяння демократії Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні.

Отже, меморіальний музейно-виставковий проєкт «Раїса Кириченко: невігдане і незнане» може стати новою формою збереження та популяризації її мистецького доробку, що в перспективі розглядатиметься як еталонна щодо музеєфікації життєвого і творчого шляху інших видатних представників музичного мистецтва України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айтматов Ч. Т. Буранний полустанок; Плаха: Романы. М. : Профиздат, 1989. 608 с.
2. Алексеєва Н. «Царівна пісень Чураївна до нас повертається знов»: У Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського вшанували пам'ять Раїси Кириченко. *Зоря Полтавщини*. 2021. 2 листопада.
3. Будинок-музей Лучано Паваротті. URL: <https://www.casamuseolucianopavarotti.it/en/> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
4. Булава Л. Кого полтавці вважають найвідомішими та найвидатнішими діячами. URL: <https://zmist.pl.ua/blogs/kogo-poltavczi-vvazhayut-najvidomishymy-ta-najvydatnishymy-diyachamy> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
5. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: посібник. Львів: Літопис. 2005.
6. Дом-музей Азнавура открыт: чем он удивит посетителей? URL: <https://ru.armeniasputnik.am/20170601/dom-muzej-aznavura-otkryt-chem-on-udivit-posetitelej-7510496.html> (дата звернення: 30.11.2022 р.).
7. Дружинина Е. С. Музеефикация как форма культурной трансляции // Культура народов Причерноморья. 2014. № 276. С. 34–37. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/93289/09-Druzhinina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
8. Євгенія Семенівна Мірошніченко (1931–2009). URL: <https://csamm.archives.gov.ua/2020/06/12/evheniia-semenivna-miroshnychenko-1931-2009> (дата звернення: 30.11.2022 р.).
9. Карсим І. Культурно-освітня діяльність музеїв: навчальний посібник. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка. 2007.

10. Кириченко Р. П. Я козачка твоя, Україно: сповідь перед тими, кого люблю і для кого співаю / літ. запис, упоряд. А. Михайленко. Полтава : ВАТ «Видавництво "Полтава"», 2003. 216 с.
11. Кімната-музей Раїси Кириченко. URL: <http://philonew.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/музей-Кириченко.pdf> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
12. Кімната-музей Раїси Кириченко. URL: http://vzsh.pp.ua/index/kimnata_muzej_shkoli/0-11 (дата звернення: 14.10.2022 р.).
13. Кудряшов Г. «Любове ніжна моя, не відлітай...» : публіцистичні нариси, статті, діалоги та спогади про Раїсу Кириченко. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 375 с.
14. Кудряшов Г. Музеєфікація творчої спадщини Героя України, народної артистки України Раїси Кириченко: історіографія проблеми // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (17–18 листопада 2022 р.) / Під заг. ред. доц. Н. Рябухи та ін. Харків : ХДАК, 2022. С. 79–80.
15. Кудряшов Г. Соціокультурні механізми музеєфікації творчої спадщини Раїси Кириченко // Результати розвитку наукової думки: 2022 : матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції, м. Суми, 23 грудня, 2022 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2022. С. 203–205.
16. Кудряшов Г. О. Слово про Раїсу Кириченко / Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В. Г. Короленка, Філологічний факультет, Музей Раїси Кириченко. Полтава : Дивосвіт, 2007. 28 с.
17. Кудряшов Г. О., Тягло Є. І. Музейна комунікація як засіб посилення українського національного компонента виховного процесу у школі і ВНЗ (із досвіду роботи музею народної артистки України, Героя України Раїси Кириченко) // Учёные записки Таврического национального университета

- им. В. И. Вернадского. Серия «Филология». Симферополь, 2007. Том 20 (59). № 4. С. 185–190.
18. Матчак Я. Хто стане номером 1? // Україна молода. Випуск № 71. 15.04.2008. URL: <https://web.archive.org/web/20080519203246/http://www.umoloda.kiev.ua/number/1145/188/40833>.
19. На Буковині в с. Мамаївці відкрили кімнату – музей Дмитра Гнатюка. URL: <https://chas.cv.ua/culture/5419-na-bukovin-v-s-mamayivc-vdkrili-kmnatu-muzeu-dmitra-gnatyuka.html> (дата звернення: 30.11.2022 р.).
20. На Печерську відкрили кімнату-музей видатному оперному співаку Дмитру Гнатюку. URL: <https://pechersk.kyivcity.gov.ua/news/13632.html> (дата звернення: 30.11.2022 р.).
21. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках : Постанова Верховної Ради України від 17.12.2021 р. № 1982-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-20#Text> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
22. Про музеї та музейну справу : Закон України Закон від 29.06.1995 № 249/95-ВР. URL: // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
23. Срібна В. В. Історія створення, структура та специфіка туристично-краєзнавчого маршруту «Стежинами Раїсиних пісень» (із досвіду роботи пошукового загону «Чураївна» Землянківської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. імені народної артистки України Р. П. Кириченко // Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, Ф-т філол. та журналістики, Каф. журналістики, Музей Раїси Кириченко ; [упоряд., відп. ред. Г. О. Кудряшов]. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. С. 67–73.
24. Творчість Раїси Кириченко в культурному просторі України на покордонні ХХ–ХХІ століть : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, Ф-т філол. та журналістики, Каф. журналістики,

Музей Раїси Кириченко ; [упоряд., відп. ред. Г. О. Кудряшов]. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. 298 с.

25. Фонд сприяння демократії Посольства Сполучених Штатів Америки. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/education-culture-uk/democrasy-commission/> (дата звернення: 30.11.2022 р.).